

Identifikace případů obchodování s lidmi v souvislosti s humanitární krizí v důsledku války na Ukrajině

Stručný přehled pro první respondenty

1 Co je to obchodování s lidmi?

Obchodování s lidmi je komplexní trestný čin, který porušuje základní lidská práva, zejména ta, která se týkají svobody a osobní integrity. Zahrnuje vykořisťování jiné lidské bytosti, obvykle za účelem zisku. Existuje mnoho forem vykořisťování, kterým mohou být oběti vystaveny, včetně sexuálního vykořisťování (např. prostituce nebo pornografie), pracovního vykořisťování, odebírání orgánů, nucených sňatků nebo páčání jiných trestných činů (např. kapesní krádeže, obchodování s drogami, podvody na internetu, pašování migrantů a dokonce i nábor dalších obětí do obchodu s lidmi). Obchodování s lidmi nevyžaduje překročení hranic a každý, kdo se na vykořisťování podílí, ať už přepravou, ukrýváním, nábořem nebo vykořisťováním, je za tento trestný čin odpovědný.

Obchodování s lidmi se v naší společnosti vyskytuje všude, prakticky ve všech odvětvích hospodářství a sférách života. Může se jednat o osobu zavřenou v továrně nebo na staveništi, neplaceného zemědělského pracovníka, osobu vykořisťovanou k prostituci nebo nucenou k páčání trestné činnosti, dítě žebrající na ulici, vykořisťovaného pracovníka v domácnosti a další.

Obětí obchodování s lidmi se může stát kdokoli: Obchodníci s lidmi mohou „využívat“ osoby různého věku, pohlaví, etnického, kulturního nebo jiného původu k dosažení nezákonného zisku. Oběti jsou chyceny do pastí podvodem, včetně podvodu spočívajícího v povaze požadovaných služeb nebo příslibu, že jim bude jednoho dne vyplacena mzda, násilím, výhrůžkami, a to i vůči jejich blízkým, dluhovým otroctvím nebo jinými formami kontroly. Proto je pro ně velmi obtížné požádat o pomoc. Je třeba mít na paměti, že ačkoli oběti mohou zpočátku souhlasit s poskytováním určitých služeb nebo práce, **nesouhlasí s tím, aby byly vykořisťovány**, aby páčaly trestnou činnost nebo pracovaly za nízkou nebo žádnou mzdu v náročných, často

nelidských podmínkách. Prvky podvodu, nátlaku nebo jiných prostředků kontroly se objevují v obchodování s lidmi, a proto je jakákoli forma souhlasu, kterou oběť původně poskytla, irelevantní. Děti jsou navíc považovány za apriori zranitelné vzhledem ke svému věku, nedostatku životních zkušeností a citové nezralosti, a proto se nikdy nebere v úvahu jejich „souhlas“ se zapojením do obchodování s lidmi.

Je velmi důležité poznamenat, že státy by neměly stíhat oběti obchodování s lidmi, a tedy ani ukládat tresty (včetně pokut nebo vězení) obchodovaným osobám za trestné činy, které spáchaly v souvislosti s obchodováním s lidmi.¹

K náboru osoby do obchodování s lidmi může dojít různými způsoby. V mnoha případech se tak děje prostřednictvím přátel, známých, rodinných příslušníků nebo osoby, s níž má oběť intimní vztah a především jí důvěřuje. Ve skutečnosti je běžné, že se k ovlivňování využívají citové vazby na oběť. Existují případy, kdy si tito lidé ani neuvědomují, že například šířením zpráv o pracovních příležitostech nebo jiných nabídkách ohrožují své blízké. Potenciální oběti, zejména ze zranitelných skupin, mohou být také osloveny cizími lidmi, kteří se je snaží zaujmout nabídkami práce a bydlení „příliš dobrými na to, aby to byla pravda“, neoficiálním zaměstnáním, výměnným obchodem se zbožím a službami, žádostmi o seznámení, schůzkami nebo jinými vztahy, přičemž se často snaží navázat bližší vztah a navrhnou „řešení“ náročné situace, ve které se daná osoba může nacházet.

Obchodníci s lidmi stále častěji využívají internet k získávání a náboru potenciálních obětí, například prostřednictvím kanálů sociálních médií, webových stránek, chatů a chatovacích místností, portálů pro hledání zaměstnání, herních nebo seznamovacích stránek a dalších online fór nebo aplikací. Šifrované (důvěrné) aplikace (včetně Telegramu, Viberu nebo WhatsAppu) jsou preferovaným prostředkem komunikace z důvodu důvěrnosti.

¹ <https://www.osce.org/files/f/documents/6/6/101002.pdf>

Odhaduje se, že od 24. února 2022 utrpělo na Ukrajině přímý nebo nepřímý dopad války 32 milionů lidí.² Od začátku války přišla více než polovina Ukrajinců o příjem³, více než šest milionů lidí z Ukrajiny hledalo dočasnou ochranu v zahraničí⁴ a více než pět milionů bylo vysídleno z Ukrajiny⁵.

Přibližně 90 % lidí prchajících před válkou tvoří ženy a děti – tedy populace, která je obzvláště ohrožena obchodováním s lidmi. Riziko obchodování s lidmi je vyšší také u některých dalších skupin: děti bez doprovodu, odloučené děti a děti cestující s dospělými, jejichž vztah k dětem nelze ověřit; lidé, kteří byli v minulosti vysídleni v rámci Ukrajiny; lidé, kteří nemají přístup k dočasné ochraně, protože na ni nemají nárok, nebo kvůli nedostatku informací či nesprávným informacím; neukrajínští občané, včetně lidí bez dokladů a bez státní příslušnosti; ukrajínští Romové; příslušníci komunity LGBTQI+; starší lidé; a lidé s mentálním a fyzickým postižením.⁷

I přes bezprecedentní ochranná a pomocná opatření, která státy zavedly v reakci na humanitární krizi, přetrvávají ve většině přijímajících zemí různé problémy s integrací, jako je nedostatek ubytovacích zařízení, jazykové bariéry, nedostatečné možnosti péče o děti a vzdělávání, problémy s přístupem k výdělečnému zaměstnání, potíže s ověřováním odborné a vzdělávací kvalifikace a další. Kromě toho se s pokračující válkou projeví problémy v dlouhodobé integraci a/nebo ekonomické potíže (vyčerpané úspory, nedostatek příjmů nebo pracovních příležitostí), které mohou způsobit další pohyb v rámci EU a ve světě, včetně návratu na Ukrajinu.

Tyto a další faktory vedou k nárůstu rizik možného zneužívání a vykořisťování jak na samotné Ukrajině, tak v sousedních a cílových zemích⁸. Jak navíc ukázaly dřívější migrační krize, zločinecké skupiny nebo jednotlivci využívají velkých toků lidí k vykořisťování nejzranitelnějších osob v zemích původu, tranzitních i cílových zemích. Proto by měla na prvním místě stát včasná identifikace potenciálních a předpokládaných případů obchodování s lidmi, aby se zajistila cílená prevence i záchrana obětí a pomoc obětem.

Přibližně 90 % lidí prchajících před válkou tvoří ženy a děti – tedy populace, která je obzvláště ohrožena obchodováním s lidmi.“

2 https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/Survey%20results_ENG_web.pdf

3 https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/Survey%20results_ENG_web.pdf

4 <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

5 <https://dtm.iom.int/ukraine>

6 <https://data.unhcr.org/en/documents/details/96447>

7 https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/Conflict_Ukraine_TIP_2022.pdf

8 https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/Conflict_Ukraine_TIP_2022.pdf; <http://www.antislaverycommissioner.co.uk/media/1801/ucl-iasc-2022-roundtable-report-the-war-in-ukraine-human-trafficking-and-exploitation.pdf>;

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23322705.2022.2128242>

První respondenti patří mezi první zúčastněné strany, které mohou přijít do kontaktu s obětí obchodování s lidmi nebo zpozorovat podezřelou situaci. Existují určité ukazatele nebo znaky, které mohou pomoci identifikovat potenciální nebo domnělé oběti a případy obchodování s lidmi.

Níže jsou uvedeny některé „výstražné znaky“, které mohou poukazovat na obchodování s lidmi nebo vykořisťování při kontaktu se zvláště zranitelnými osobami nebo při poskytování služeb těmto osobám⁹:

Potenciální situace obchodování s lidmi, kdy je riziko, že k obchodování s lidmi dojde, vysoké

- Lidé prchající před válkou jsou nevyžádaným způsobem oslovováni cizími lidmi s nabídkou zaměstnání, bydlení, dopravy nebo jiné pomoci.
- V blízkosti útulků, dočasných ubytovacích nebo jiných zařízení pro pomoc nebo dopravních uzlů jsou pozorovány cizí osoby, které se snaží setkat s osobami prchajícími před válkou v soukromí.
- Osoby prchající před válkou jsou požádány o zaplacení zprostředkovatelských služeb na pomoc při hledání práce nebo zaměstnání.
- Osobě prchající před válkou je nabídnuta práce s nereálně vysokým platem, dohoda, která vypadá příliš dobře na to, aby byla pravdivá, neoficiální zaměstnání, nebo jí nejsou poskytnuty úplné informace o pracovních podmínkách (například nabídka práce řidiče bez zvláštních požadavků a s vysokým platem může představovat zapojení do trestné činnosti – pašování migrantů).
- Osoba je pobízena nebo je na ni vyvíjen nátlak, aby přijela do země/místa určení.
- Osoba/skupina osob prchající před válkou náhle zmizí z ubytovacích zařízení nebo se nedostaví na plánované schůzky s poskytovateli pomoci.

Je třeba poznamenat, že tento seznam není vyčerpávající a první respondenti mohou narazit na další znaky obchodování s lidmi. Celkově se doporučuje, aby první respondenti reagovali na situace, jakmile se objeví sebemenší náznaky obchodování s lidmi, protože to může být zásadní pro včasné zabránění trestnému činu nebo pomoc jeho obětem.

Předpokládaná situace obchodování s lidmi, kdy je pravděpodobné, že k obchodování s lidmi již dochází

- Osoba prchající před válkou byla převezena z místa na místo a/nebo z jedné země do druhé.
- Lidé jsou nuceni k práci, službám nebo sexu bez souhlasu a/nebo jsou vystaveni psychickému nátlaku a manipulaci, aby poskytli souhlas (například jsou žádáni o domácí práce nebo sexuální služby, „aby vyjádřili vděčnost domácímu“ nebo aby mohli zůstat v domě).
- Doklady totožnosti nebo cestovní doklady (a/nebo jiné osobní doklady) jsou zadržovány jinou osobou.
- Svoboda pohybu nebo projevu je omezena nebo kontrolována jinou osobou a oběť nemůže svobodně kontaktovat přátele a rodinu.
- Pracovní podmínky jsou v rozporu se stanovenými právními předpisy, včetně pracovní doby, práv a výhod zaměstnanců, norem sociálního zabezpečení, nebo zaměstnavatel nedodrжуje dohodnuté pracovní podmínky či finanční ujednání.
- Osoba pobírá malou nebo žádnou mzdu nebo nemá přístup k finančním prostředkům, včetně sociálních dávek.
- Osoba vykazuje známky fyzického, sexuálního a/nebo emocionálního násilí.
- Osoba je nucena splácet půjčky a dluhy (obchodníky s lidmi).
- Osoba se bojí mluvit, protože si myslí, že je sledována.

⁹ For more specific indicators related to child victims of trafficking, please, consult <https://www.unicef.org/eca/reports/practical-guide-identification-victims-and-persons-risk-trafficking-human-beings>

Ačkoli **není** úkolem pracovníků, kteří reagují v první linii, aby s oběťmi obchodování s lidmi vedli rozhovor nebo je oficiálně identifikovali, i počáteční interakce v těchto případech vyžaduje určitou rozvahu.

Níže jsou uvedeny základní pokyny týkající se prvotního kontaktu a interakce s předpokládanou obětí obchodování s lidmi¹⁰

Zajistit bezpečné prostředí pro konverzaci

Potenciální oběť lze oddělit (zejména pokud se nachází ve větší skupině lidí, například v autobuse) do bezpečného prostoru, kde je zajištěn určitý osobní prostor pro následný rozhovor.

Vytvořit příležitost k jasné komunikaci

Je-li údajnou obětí cizinec určitého etnického původu, je nezbytné najít tlumočnicka a/nebo kulturního mediátora, nejlépe stejného pohlaví jako potenciální oběť.

Vyžádat si souhlas osoby se zahájením rozhovoru

Oběti obchodování s lidmi mohou být méně nebo více náchylné ke sdílení informací o své situaci, proto je třeba vždy požádat o souhlas.

Zeptat se, co potřebují¹¹

Je důležité věnovat pozornost naléhavým základním potřebám a včas je řešit. Lidé prchající před válkou, zejména pokud se stali obětí obchodování s lidmi, mohou trpět četnými traumatickými zážitky, a proto se u nich mohou projevit náhlé emocionální a jiné reakce, na které by měli být připraveni reagovat první respondenti.

Posoudit, zda je obětí dítě

V případě nezletilé osoby (dítěte) musí být informovány příslušné odbory ochrany dětí (a/nebo jiné příslušné orgány podle vnitrostátních právních předpisů a standardních operačních postupů), aby mohl být v případě potřeby jmenován opatrovník a aby byl zachován nejlepší zájem nezletilého.

Poskytnout informace o obchodování s lidmi, postupech identifikace, specifických právech obětí obchodování s lidmi a možnostech pomoci

Pokud je to možné, poskytněte je v písemné podobě a v jazyce, kterému domnělá oběť rozumí. Takovéto příručky by měly být připraveny předem ve spolupráci s vnitrostátním orgánem pro boj proti obchodování s lidmi, aby byla zajištěna přesnost informací, včetně kontaktních údajů. Připomínáme, že video nebo tištěné materiály o obchodování s lidmi, které se nachází například v čekárnách, by také mohly pomoci zahájit konverzaci.

Identifikovat příslušný orgán pro boj proti obchodování s lidmi a kontaktovat jej

S předchozím souhlasem domnělé oběti neprodleně informujte místního koordinátora pro boj proti obchodování s lidmi nebo příslušný orgán, který se postará o následný proces identifikace a předání domnělé oběti obchodování s lidmi za účelem podpory a ochrany. V případě, že příslušný orgán patří mezi orgány činné v trestním řízení a předpokládána oběť si nepřeje spolupracovat, je velmi důležité, aby tato osoba měla možnost promluvit si s vyškoleným odborníkem na boj proti obchodování s lidmi (např. nevládní organizace, zákonné/veřejné sociální služby).

Zajistit specifické postupy

Je velmi důležité, aby každá organizace pracující s lidmi prchajícími před válkou a dalšími zranitelnými skupinami zavedla jasné postupy, kterými se budou její zaměstnanci a dobrovolníci řídit v případě podezření na domnělou oběť nebo případ obchodování s lidmi. Je také nezbytné, aby všechny postupy vůči domnělé oběti obchodování s lidmi zohledňovaly její pohlaví, věk a kulturní specifika.

¹⁰ <https://www.osce.org/cthb/413123>

¹¹ <https://www.osce.org/odihr/549793>

Následující otázky mohou být užitečné pro odhalení příznaků obchodování s lidmi během úvodního rozhovoru:

- Zaplatil vám někdo / slíbil vám někdo zisk / peníze / lepší budoucnost, aby vás přiměl k cestě? Vyhrožoval vám někdo, abyste se vydal/a na cestu?
- Zadlužil/a jste se kvůli cestě, a pokud ano, vyvíjí na vás někdo nátlak, abyste tento dluh splatil/a?
- Byla vám slíbena práce a ubytování, ale ukázalo se, že podmínky jsou úplně jiné?
- Odebral vám někdo doklady (např. pas, cestovní doklady, povolení k pobytu) a zadržuje je?
- Obdržel/a jste a podepsal/a jste pracovní smlouvu? Případají vám podmínky stanovené ve smlouvě „spravedlivé“ (např. je stanovena mzda a je pracovní doba přiměřená?) Pokud již pracujete, odpovídají skutečné podmínky těm slíbeným nebo těm, které jsou uvedeny v pracovní smlouvě?
- Bylo po vás požadováno, abyste poskytoval/a „služby“ (např. vykonával/a domácí práce nebo poskytoval/a sexuální služby) jako poděkování pronajímateli nebo jako podmínku pro setrvání v ubytování?
- Myslíte si, že jste byl/a na cestě do této země nebo po příjezdu do ní vystaven/a fyzickému, psychickému nebo sexuálnímu násilí či zneužívání?
- Byl/a jste nucen/a krást, žebrat, prostituovat nebo nahrávat pornografický materiál/webcamming?
- Ohrožuje někdo vás nebo vaši rodinu?
- Jste nucen/a lhát úřadům, rodině nebo jiným lidem?
- Navrhl vám někdo, abyste použil/a falešnou totožnost nebo jiné doklady?
- Máte přístup ke svému sociálnímu zabezpečení a/nebo výplatám a můžete s penězi volně hospodařit?

Je třeba poznamenat, že mnoho obětí obchodování s lidmi se samo takto neidentifikuje, protože se mohou nacházet ve fázi přemístění nebo obecně ve fázi před skutečným vykořisťováním. Jiní mohou normalizovat to, co se děje (vzhledem ke své kultuře nebo předchozím zkušenostem), nebo se obávat odvety ze strany obchodníků s lidmi. Některé oběti, zejména migranti bez dokladů nebo ti, kteří jsou obchodníky s lidmi nuceni k páčání trestné činnosti, se mohou vyhýbat identifikaci před úřady ze strachu z trestu ze strany úřadů (např. ze strachu z deportace nebo trestu za svůj nelegální status). Existují také jedinci, kteří

dostanou strach z interakce s vládními orgány a nemají důvěru v instituce kvůli špatným zkušenostem s těmito úředníky v jejich regionu nebo zemi původu. V některých případech může mít oběť k obchodníkovi s lidmi vztah a cítí se citově nucena ho nenahlásit. Jiní se mohou obávat stigmatizace, zejména pokud zažili sexuální a intimní zneužívání. Proto je pro prevenci trestného činu nebo přerušování koloběhu obchodování s lidmi co nejdříve rozhodující proaktivní prověření znaků obchodování s lidmi, jakož i správné postoupení případů a hlášení ze strany prvních respondentů v terénu.

Postoupení případů: Koho je třeba kontaktovat, jsou k dispozici horké linky a koordinátoři pro boj proti obchodování s lidmi?

Je důležité mít na paměti, že domnělou oběť obchodování s lidmi nelze nahlásit policii nebo jiným orgánům bez **předchozího souhlasu** této osoby. Osoba by měla být informována o postupu úředního hlášení a měly by jí být poskytnuty příslušné kontaktní údaje, jak je uvedeno výše. První respondenti by měli rovněž dodržovat **stanovený postup¹² pro sdílení informací o případu** s vnitrostátními orgány, aniž by došlo k prozrazení totožnosti a osobních údajů oběti. Pokud osoba požádá prvního respondenta o podporu při kontaktu s úřady, měla by mu být tato podpora poskytnuta okamžitě.

Aby bylo zajištěno bezproblémové postoupení případu a komunikace s vnitrostátními agenturami, **důrazně se doporučuje znát vnitrostátní a místní/komunitní mechanismy a agentury pro boj proti obchodování s lidmi, navázat pracovní kontakty a předem se dohodnout na postupech**. Tyto kontaktní osoby by také mohly informovat první respondenty o stávajících právních předpisech a rámcích pro boj proti obchodování s lidmi v zemi, což by bylo užitečné pro zasazení jejich úsilí do národního kontextu.

Níže uvádíme užitečné odkazy, kde naleznete příslušné vnitrostátní kontakty v zemi, kde působíte:

Be Safe – čísla, na která se můžete obrátit za účelem získání oficiálních informací a pomoci v případě podezření nebo přímo v situaci obchodování s lidmi

<https://www.helpforukrainians.info/contact-info/>

Přehled vnitrostátních opatření proti obchodování s lidmi a důležité kontaktní údaje v členských státech EU

https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings/eu-countries_en

Vnitrostátní horké linky v EU

https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings/national-hotlines_en

Publikace vznikla v rámci mimorozpočtového projektu „Preventing and responding to trafficking in human beings amid the humanitarian crisis related to the war in Ukraine“ (prevence a reakce na obchodování s lidmi v podmínkách humanitární krize související s válkou na Ukrajině), který byl realizován za finanční podpory vlád Finska, Francie, Německa, Maďarska, Japonska, Lichtenštejnska, Polska, Španělska, Švýcarska, Velké Británie a USA.

¹² <https://www.osce.org/cthb/413123>